

Kelemen Lajos

Hang és visszhang

Prágai Tamásnak és Zalán Tibornak

Ő volt a legeslegelső költő: ő, aki meggyőző gesztusokat nyújtva s mindenféleképpen fölé- s alágondolva a dolognak, így szólott egy emberhez: magamról zengedezve is rólad dalolászom. Mennyire igaz, hogy alig akad egyjellemű ember! És nem vagyunk, ha nem vagyunk versek céljai és okai.

Aki először hitte ezt, ő volt a legeslegelső költő. Azóta a költészet gondolatok önkéntelen párbeszéde az időben.

Dokumentumrangra jutott kisebb-nagyobb emberi igazságok kiáltanak át századok távolán. Hogy a tavaszi zápor nem úgy üt arcul, mint a jégverés; viszont zápor múltán, mikor kisüt a nap s a méhek mámoros zenével köröznek illatos virágtetek vonzásában, az nagy szerelem, de föltétlenül több holmi gazdasági ambíciónál – az efféle észrevételeket újra és újra le kell fektetni. Tanácsos továbbá nem megfeledezni némely jegyzésekről: „...eltűnt ügynökök kezén az Európa-térkép, / vagy tán, mi megmaradt, az öt világrész esne végképp / túl messze tőlem?” És ha érdekes, amit Brodskij mond, pláne érdekes Heaney-től a *Dolgok látása*: „Nézem magunkat, és látom, milyen / Kockázatos így e reggelnek útja, / Ó, szegény, szép, szerelmetes, számlált fők, mi.”

Ne csak jegyzőkönyvek tanúskodjanak a húségről és a gondról. S ne csak naplólapok susogjanak gyönyörűségekről.

Amit Vivaldi elzenélt (*Le Quattro Stagioni*), abból erős kétszáz évvel korábban legalább egy részt (*Primavera*) Botticelli megfestett.

Hang és visszhang – gondolat és képzet és érzés, az érintettség egyedüli törvényének engedelmeskedve, önkéntelen száll lélekről lélekre, lebírva teret és időt.

Az összes úgynevezett alkotó ugyanazt a földbe tűzött s néha kivirágzó ágot, azaz a teremtést és annak árnyékát mintázza. Csupán a formák egyenértékűségében és más-másféle elrendezésében differenciáltak. Az, hogy az idegélet meg az égövek, szerencsére, különbözőek, csodálatos árnyalatokat eredményez. A többi akarat és erkölcs kérdése. Az egész művészet nem ez? Az örök-egy új társulása és új viszonya a személyiségben. Elég taktikátlan poétának tetszik Rimbaud, mikor fölényeskedve szavalja: az „újaknak jogukban áll utálni az ősoket: itthon vagyunk és ráérünk.” Igaz, ugyanő földig hajol a görögök előtt. Sorokkal, talán versekkel lenne kevesebb nélkülük. Ő ne tudta volna? Minden leírt szava a múlt perbe fogása.

Perelhet és hadonászhat az ember, és eltelhet újdonságaival, csak hát ősök és előképek híján mind e bizonyosság: mit mér s mihez képest bizonyít? Erős vár a mi istenünk, ha tisztában vagyunk vele, hogy övé a privilégium a teremtésben, mi legföljebb bedolgozókként csatlakozhatunk munkaprogramjához. Az evangélista Jánosnál olvashatni: „Minden, a mit nékem ad az Atya, én hozzam jó...” Vagy ahogy egy költő mondja a hitetlenekre: „mi náluk ravaszabbak vagyunk, vannak verseink”. Az egész művészet ez: keresni és megszerkeszteni

a magunk igazát. Nem meglévő és tanult álmokat átírni! Keresni! Méghozzá minél hatékonyabban – vagy lemondások romjaivá züllik az élet.

Egy költő a legsűrűbb soraiban önti ki legteljesebben a lelkét.

Építeni kell, amikor / már nincs mit veszíteni. (P. T.)

Ez az a mondat, amely – egy pillanatra? a maga módján véglegesen? – az ész szerint rendezné az ember dolgait. Az ember (ha csakugyan sárkányfog-ve-temény is) nemigen nézhet mellé a vesztenivalóinak. Az építkezők éleslátása: az építkezők erkölcsé. Igaz, a szemlélődés többnyire kétségeket állít a cselekvés elé. De mivel a szemlélődés fedezi föl korlátolt világunkban a végtelent, a cselekvés nem lehet meg nélküle. E szükséges szemlélődés és a hozzátartozó fantázia csakugyan csodákra képes, formák és jelképek szülőjeként távolokat köt össze. *Építeni kell... nincs mit veszíteni:* egy állapotra egy magatartás válaszol. A mondat látszólagos iróniája nem annyira gúny, mint inkább görcsös derű? Vagy a kétségbeesés érvein edzett dolgos akarat eleve meghaladja az irónia szintjét? Nincs mit veszíteni: azért nincs, mert minden már odavan?

Nem igaz-e: az ember folytonosan arra vágyik, ami hiányzik belőle. Talán valamelyest a költészetre is ez áll. Meredek lejtő a korunk, a remény kicsiny fennsíkaival. Az ember kihívta történelmét, és a természet szinte összes viharát. Az elhalványuló lehetőségek ege alatt egy mély ösztön mégis a rombolás és a tagadás ellen szavaz. Kinek van igaza? A mostanság dagályló versárnak, mely – az egészséges ereket kivéve – nagyjából maró nihilizmus, kényeskedő körülbelüliség? Persze: a fényt nem lehet hitelesen megragadni valami oktan, túlsrófolt derűvel, se a fájdalmat kicsiszolt affektációkkal.

Holott a fény, a fájdalom, a remény, a kétségbeesés: ezek együtt, és csakis együtt az ember. A kényeskedő kommentár-irodalom a legfontosabbra nincs tekintettel: akarat híján aligha terem művészet, és csodákra csak az akarat képes. Mikor az ember, az idők elején, úgy döntött, hogy a történelemre tesz fogadást, a veszélyeztetett oldalra állt. A napba nézés és a vakság leckéit azóta is bőven önti ránk a história, kevés vesztenivalónk maradt.

A méltó alkotás az igazi erő. A kor, amely cinizmusával izgatja magát, igen olcsón kíván kielégülni. *Építeni kell.* Ma az építés a kivételes magatartás. Építeni: tiszta, világos szó. Az igazán nagy versek komplexitása ilyenféle szavakból nyer indítást. A legtermékenyebb fantázia is ezekhez van kötve, azután mindent szabad.

– én sem vagyok több / csak rongybádba bújtatott semmi / madárijesztő ki a tengert / akarja még egyszer ölelni (Z. T.)

Aki ezt írta, máshonnet nézi a dolgokat, de alig másképp. Ő is egy közérzet tanulságait ássa föl. Ám míg amott a valóságattitűd az élőszó egyenességével hat, emitt egy asszociatív kép, jobban mondva a képelemek feszítávsága kelt hatást. Ahogy az intim vallomás a tenger motívuma révén kitarul a világra, úgy fordul a személyes megszólítás gyöngéd igéje egyúttal a természet filozofikus hívószavává. A tört hangulatnak tűnő négy sor valójában egysodrú beszéd. És csakugyan: bölcselet is. Ahelyett, hogy élet gyanánt rögtönzéseket csinálunk egy színház-térben, ne felejtünk el benne élni a természetben. Mert egyébként egészen kiesünk magunkból.

Ó, a természet! Itt volna az ideje méltóan szemlélni ezt az entitást, mely újból és újból a hideg história fölé magasodik. Isteni alakzataira, kicserélhetetlen igaz-

ságaira, arra, hogy tőle kaptuk a mértéket, a fény kenyerét, árnyak súlyát, már rég-
rég csak sírköve emlékeztetne, ha erőtlen ivadéka: mi volnánk az erősebbek.

Írja itt a költő: nem átkozódik, nem dacol, megy a tenger felé. Útja okán
kicsit persze többről van szó, mint sóhajtozó vízimádásról. Még mintha csodálkozna is („én sem vagyok több”). Úgy van: mennyivel kevesebb is az, aki-
ből hiányzik a csodálkozás. Vagy nem épp a csodálkozás révén szélesedik ki
az ember tudása? Akár egészen a határértékig: innen a pusztától, egészen a
tengerig. Az embert el lehet pusztítani, de legyőzni nem lehet: akié e rejtjeles
mondat, azt – igencsak valószínű –, nehéz sajnálat vontat és titkos cinkosság
izgatta; és biztos, hogy százszoros tanúságot tett a tengernek. Mint a kövek,
mint egy *rongybádba bújtatott semmi*. És bízott.

Különben pedig ritka elhivatottság kell ahhoz, hogy az ember belássa ön-
nön törekénységét; majd holnap, majd a reggeli napban... És a napok csak
a napokra várnak. Felül a bizonytalanság hangulatain: egymásról vagy miről
kellene beszélnünk? Miről? Hiszen úgyis csaknem minden a tengerre tartozik.
Éspedig a föld első reggele óta. Aki a tengert ölelheti, összes csodálatos és
szomorú, tébolyos és derűs titkunkkal ölelkezik.

Még egyszer ölelhetni hát a tengert, az igen.

Megölelni, anélkül hogy becsapnánk magunkat.

